

Ключові слова: іконостас, мецо-майоліка, Миргородська художньо-промислова школа, ансамбль, елемент, композиція, деталь, орнамент.

Анотація. Рассматривается история мецо-майоликового иконостаса начала XX в., изготовленного в мастерских Миргородской художественно-промышленной школы. Описываются события, произошедшие с ансамблем в XX веке, и их влияние на состояние памятника.

Ключевые слова: иконостас, мецо-майоліка, Миргородская художественно-промышленная школа, ансамбль, элемент, композиция, деталь, орнамент.

Summary. The history of a, mezzo-majolica iconostasis of the beginning of the XX century made in workshops of Mirgorod art and industrial school is considered. The events which have happened to ensemble in the XX century and their influence on a condition of a monument are described.

Keywords: iconostasis, mezzo-majolica, Mirgorod art and industrial school, ensemble, element, composition, detail, ornament.

Олег ГАРКУС
старший викладач
Косівського інституту прикладного
та декоративного мистецтва ЛНАМ

ДО ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬОГО МЕТАЛУ НА ГУЦУЛЬЩИНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ — НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Художній метал Гуцульщини можна поділити на два періоди — дорадянський і радянський. Між ними видно чітку різницю в асортименті металевих виробів, ідеологічному підході до подачі композиційних рішень, декоруванні. До приходу радянської влади в мосяжництві Гуцульщини простежується усталеність у традиції, багатство хрещатих форм, аніمالістичних зображень, присутності язичницьких вірувань, які тісно переплітаються з християнством, орнаментальних схем, що відображають внутрішнє бачення, світогляд гуцулів. Феномен мосяжництва — унікальне явище, що формувалось протягом сторіч, нашаровуючи досвід виготовлення, вдосконалення та ускладнення композицій, розбудови архітектоніки виробів.

Із встановленням радянської влади на західноукраїнських землях, з 1939 р. мосяжництво не розвивається зовсім, хоча в радянській літературі, навпаки, оспівується підйом народних ремесел.

Головним напрямком промислів м. Косова як центру народних ремесел, який визначився вже у перші роки післявоєнних п'ятирічок, став усебічний розвиток традиційних ремесел Гуцульщини. Тому основні зусилля були спрямовані на реконструкцію та розширення артілей, зміцнення їх матеріальної бази [1, с. 354]. Але основна увага приділялася килимарству, різьбярству, кушнірству, виготовлення ж металевих речей, особливо дотримання традицій у виготовленні гуцульських прикрас, не підтримувалося.

Після воз'єднання Західної України зі східноукраїнськими землями була спроба підняти народні промисли у формі нової організації виробництва. З цієї метою у Косові організовується художньо-промислова артіль «Гуцульщина», до якої вступила частина майстрів Косова та сіл Брустури і Річки. Однак роботу артілі було перервано під час фашистсько-німецької окупації (1941–1945 рр.).

Після закінчення Другої світової війни виробничий процес в артілі поновлюється, тут зосереджуються кращі творчі сили таких майстрів, як М. Медвідчука — сина знаменитого майстра «олов'янок», талановитого мосяжника-самоука М. Ф. Медвідчука, І. Дудчака — правнука Н. Дудчака. Проте вироби, представлені на республіканських виставках у 1949 і 1957 роках у Києві, засвідчили значні зміни в традиційному промислі, що були спричинені багатьма чинниками. У зв'язку зі сумнозвісною ідеєю атеїстичного виховання, в асортимент мосяжних виробів артілі не включають чоловічих нагрудних хрестів і згард.

Незначна кількість топірців, які дозволялося виготовляти народним майстрам для виставок, носили виключно сувенірний характер, часто були переобтяжені надмірністю кольорового оздоблення і позначені втратою логічного поєднання орнаменту і форми [2, с. 373].

Власне, найбільш колоритний, багатий формами та орнаментикою тип виробів зник з виробництва художнього металу. Заборона виготовляти вироби з хрещатими мотивами призвела до того, що згарди, натільні чоловічі хрести, енкаліпони в радянську добу можна було побачити тільки в музеях, як пережиток минулого.

У Вижицькому училищі прикладного мистецтва відкрито відділ художньої обробки металу (1957 р.), де протягом багатьох років працювало подружжя Шигініних. Вони впровадили нові для гуцулів техніки обробки металу — філігрань, перегордчасту емаль, рельєфну гравюру. Але введення технік обробки та мотивів елементів Красносельської школи в навчальний процес відтіснило на другий план традиційну гуцульську металопластику. Крім того, це поєднання мало й позитивний ефект — значно розширило технічні можливості виготовлення виробів, сприяло відродженню ввімчатої емалі, характерної для давньоукраїнського мистецтва.

1969 року в Косові був створений цех Товариства охорони пам'яток історії та культури, що підпорядковувався республіканському експериментальному комбінату товариства. Працювало тут понад 200 осіб з Косова та навколишніх сіл. В асортименті виробів — художня обробка дерева і металу, вишивка, ткацтво та ін. [З, с. 413]. Проте в металообробних майстернях працювало лише декілька осіб, з яких тільки двоє були майстрами. Асортимент виробів обмежувався виготовленням металевої фурнітури для шкіряних виробів, власне це була допоміжна ланка у виробництві.

З 1970 року в художньо-виробничому об'єднанні «Гуцульщина» почали з'являтися поодинокі вироби з металу, переважно це — топірці, келефи, пряжки, що згодом переросло у масове виробництво. До цього часу заборонялося навіть зображати «гуцульську зброю».

Постанова 1974 р. «Про народні художні промисли» виявилась всього-на-всього дзвоном на сполох. Не маючи під собою матеріально-технічної бази, у вакуумі перерваних традицій: історії, мистецтва, релігії, матеріальної культури тощо, вона виявилася неспроможною перед системою валового продукування виробів. Тому традиційне народне мистецтво знаходиться в особливо тяжкому стані. Донедавна мосяжництвом, в його сучасному розумінні, займалися всього кілька майстрів такі, як брати Шмадюки із с. Брустури, П. Корпанюк із с. Соколівка, які працювали в Косівському художньо-виробничому комбінаті, І. Матвійчук та І. Слипчук — у радгоспі «Брустурівський» [2, с. 374].

Станом на 1981 р. у Косівському художньому комбінаті працювало 660 майстрів художньої обробки дерева, металу, шкіри, ткацтва, кераміки [З, с. 354]. Більшість майстрів з художньої обробки металу працювали у ХВК надомниками, в асортименті їх виробів — топірці, келефи, пряжки, фурнітура для виробів зі шкіри. Вироби виготовлялись кустарним способом, процес литва проходив, як і раніше, у глиняні форми з просушуванням та подальшою плавкою металу в горнах, прилаштованих для цих операцій. Зі збільшення кількості замовлень спрощуються форми виробів, композиційні схеми.

У 1980—1990 рр. потужного розвитку набуває Експериментально-виробниче об'єднання «Динамо», де виготовляють модні на той час металеві плакетки методом рельєфного тиснення із сюжетними сценками — «чеканки». Вони набувають надзвичайної популярності й тиражуються величезною кількістю, не зважаючи на низьку художню вартість. На впровадження у виробництво традиційних виробів не звертається увага зовсім, пріоритетом швидше стають металеві значки, виготовлені фотоспособом із різними лозунгами радянської доби.

Найбільш помітною і визначальною постаттю у виготовленні виробів з металу на Косівщині був Р. Стринадюк, який почав свій творчий шлях працею у Художньо-виробничому комбінаті. З-поміж стандартних зразків пряжок, фурнітури для шкіряних виробів, топірців, вироби Романа Михайловича вирізнялись різноманіттям форм, декором та власною творчою манерою виконання, що базувалась на традиційному мистецтві Гуцульщини. Після розпаду ХВК Роман Стринадюк працює в домашніх умовах, облаштовує майстерню для виготовлення литих виробів. В асортименті виробів майстра з'являються традиційні хрестики, згарди, енколпіони, ланцюжки «ретьязі», комплекти подарункових мисливських наборів, пістолі, ножі, пряжки. Він також виготовляє вироби зі шкіри, оздоблені власноруч виготовленою фурнітурою, — череси, тобівки, ремені. Роман Стринадюк — самоук, універсальний майстер, який володіє різноманітними техніками обробки: різьбою по дереву, технологією литва, ковальською справою, гравіруванням. Як інженер за фахом, відновлює і створює механізми для рушниць, пістолів. Сьогодні справу Романа Стринадюка продовжує його внук Орест, який виготовляє литі хрестики та згарди за дідовими зразками.

Простежуючи тенденцію розвитку мосяжництва з 1950 р. по 1991 р., незважаючи на створення цехів, артілей, комбінатів, можна стверджувати, що переважна більшість виробів деградує до простого виробничого зразка, ще більше — до ярмаркового ширвжитку. Спочатку, мабуть, це сталося через гонитву за радянською ідеологією, пізніше виробам надається сувенірний характер, тобто вигляд екзотичної цідьки.

Зі становленням державності в Україні ситуація майже не змінилась. Радянська влада настільки вплинула на менталітет українського населення, що відгуки совєдського способу мислення будуть ще довго проявлятися. Для прикладу, можна взяти відомий Косівський сувенірний базар, де продаються вироби з дерева, кераміки, ткацтва, металу. З металу продукуються вироби низької якості, що обумовлює швидкість їх виготовлення. Виготовляються, в основному, топірці, зрідка — келефи, в яких чітко вирізняється збіднілість форм та орнаментики. В «асортименті» металевих виробів абсолютно немає нагрудних прикрас, перстенів, люлок тощо. Переважна більшість виробів орієнтована на перекупників, які заради кількості не звертають увагу на якість і художню вартість. Потреба заробітку вигнала на торговий ринок відомих майстрів, членів Спілки художників України і тільки

завдяки їм підтримується мистецький рівень виробів. На теперішній час Косівська філія ХВК на базі НСХУ майже не функціонує, працюють тільки керамічні й деревообробні майстерні. Продукування художнього металу припинилося.

Важливу роль у розвитку та збереженні народного мистецтва на Гуцульщині відіграє Косівське училище (пізніше — технікум народних художніх промислів, інститут прикладного та декоративного мистецтва), в якому студенти вивчають класичні зразки гуцульського мосяжництва, створюють свої зразки з кольорових металів. До 1991 року до всього яскраво-вираженого українського ставились обережно, проте саме в той час у закладі був сформований колектив викладачів, праця яких дала результати в теперішній час. Вони формували світогляд учнів, створювали середовище, яке прививало любов до народного мистецтва. Зі становленням Української держави, можливо досягти якісного результату. В період з 2000—2012 рр. простежується позитивний розвиток відділу художнього металу, вдосконалюються навчальні програми, створюється багато новаторських робіт, що базуються на традиційному мистецтві Гуцульщини.

Важкі соціальні умови заставляють багатьох спеціалістів виїжджати за кордон у пошуках кращих умов існування. Занепадає ювелірне мистецтво через нестачу якісного обладнання, інструменту, викладачів. Отримує розвиток ковальська справа, де, використовуючи мінімум інструменту (переважно виготовленого власноруч), можливо досягти якісного результату. В період з 2000—2012 рр. простежується позитивний розвиток відділу художнього металу, вдосконалюються навчальні програми, створюється багато новаторських робіт, що базуються на традиційному мистецтві Гуцульщини.

До цього ж періоду відноситься розвиток приватних ковальських майстерень, засновниками яких є випускники Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва ЛНАМ. Якість та художня вартість кованих виробів, що виготовляються, є досить високою. Вірізняються вони поміж інших продуманістю композицій, конструктивними особливостями та методами виготовлення, де віддається перевага правдивим ковальським з'єднанням з мінімальним використанням зварювального інструменту.

Позитивним чинником є те, що модні віяння в колах української інтелігенції повернулись до класичних зразків народного мистецтва, жіноцтво із задоволенням віддає перевагу згардам, дукачам, шелестам, новим прикрасам, композиційні структури яких базуються на традиційному мистецтві Гуцульщини. Такий перебіг подій дозволяє молодим спеціалістам отримувати замовлення на виготовлення прикрас.

Отже, професійний розвиток художнього металу на Гуцульщині забезпечує Косівський інститут прикладного та декоративного мистецтва ЛНАМ. Водночас він є основним рушійним та ідейним центром, випускники та викладачі якого відіграють непересічну роль у процесах становлення та розвою концептуальних засад у галузі художнього металу.

1. Історія міст і сіл Української РСР: Івано-Франківська область. — К., 1986.
2. Боньковська С. Гуцульське мосяжництво і проблеми його розвитку. — Львів, 2001.
3. Арсенич П. І., Базак М. І. Гуцульщина: Історико-етнографічне дослідження. — К., 1987.

Анотація. В статті подається інформація про розвиток художнього металу на Гуцульщині; окреслюються проблеми та чинники впливу на розвиток художнього металу, подаються основні напрями розвитку промислу.

Ключові слова: народні ремесла, мосяжництво, мистецька школа, Косівський інститут, художній метал.

Аннотация. В статье предоставлена информация о развитии художественного металла на Гуцульщине; определены проблемы и факторы влияния на развитие художественного металла, очерчены основные направления развития промысла.

Ключевые слова: народные ремесла, мосяжництво, художественная школа, Косовский институт, художественный металл.

Summary. The article presents the information about the history of metal-work development in Hutsulian region; defines the problem, factors of influence on development artistic metal; given basic directions to development of trade.

Keywords: folk handicrafts, metal-work, artistic school, Kosiv Institute, artistic metal.